

DOI: doi.org/10.51209/platform.2.6.2022.219-233

УДК76.03/.09:658.512.2+096(477)"20–21"

Ольга Володимирівна ШКОЛЬНА,
доктор мистецтвознавства, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: dushaorchidei@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-7245-6010

Олександр Петрович ОПАНАСЮК,
доктор мистецтвознавства, професор,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: o.opanasiuk@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2685-9468

Наталія Анатоліївна ПРОХОРОВА,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна,
e-mail: natalyprokhorova@i.ua,
ORCID ID 0000-0001-5983-4809

ДЕКОРАТИВНЕ Й ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО В ТВОРЧОСТІ ГЕННАДІЯ ЗАДНІПРЯНОГО

Анотація. У статті розглянуто звернення до декоративного й образотворчого мистецтва художника Геннадія Задніпряного, старшого викладача кафедри образотворчого мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка. Він відомий виконанням оформлення книжок для провідних видавництв України («Радянський письменник», пізніше –

«Український письменник», «Здоров'я», «Музична Україна», «Політвидав», «Вища школа» – тепер «Либідь», «Борисфен», «Реклама» – далі мав назву «Час» при «Книжковій палаті» у 1980-х-1990-х рр.) і як автор низки проєктів зі стилізації в галузі декоративного мистецтва, зокрема, костюму та прикрас з металу, бісеру, бурштину, художнього дерева.

Знаний графік Г. Задніпряний відомий своєю творчістю у галузі реклами, плакату, дизайну низки книжкових видань. Зокрема, серед останніх варто назвати «Замок Броуді» А. Кроніна 1988 р., «Категорію часу в музичній культурі» 1990 р., «Історію та теорію світової культури» 1994 р., «Мистецтво гречності» 1994 р., «Українську народну вишивку» 1995 р., «Дискурс модернізму в українській літературі» С. Павличко 1996 і 1999 рр., «Веселочка» 2006 р.

Крім того, він виконав низку екслібрисів, у тому числі доктора психологічних наук С. Болтівця, скульпторки Н. Ковтун, художника гарячої емалі В. Бородая, писанкарки З. Сташук, й оздоблення низки конвертів, що випускалися величезними накладками «Укрпошти». Приміром, до 135-річчя Б. Грінченка (1998 р.), з образом кримськотатарського поета та історика Амді Гірайбая (2001 р.), з Устілузьким музеєм І. Стравінського (2003 р.), образами Платона Майбороди (2018 р.), Олександра Бородая (2015 р.) та ін.

Ключові слова: образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, дизайн книги, Україна, кінець ХХ – початок ХХІ століть, Геннадій Задніпряний.

Вступ. Творчість сучасного художника-графіка Геннадія Задніпряного охоплює великий масив авторської ручної графіки, різноманітних станкових гравюр (ксилографії – високого друку на пластику, офорту – глибокого друку на міді, акватинти – тонових плям на міді) та

циклів оформлення дитячої, художньої, науково-технічної літератури провідних вітчизняних видавництв, великий стаж праці на викладацькій роботі – спочатку у Київському художньо-промисловому технікумі від середини 1960-х рр., із 1995 р. на вечірньому факультеті Міжрегіонального інституту удосконалення вчителів – тепер Київський університет ім. Б. Грінченка (де працює і досі на кафедрі образотворчого мистецтва), займався рекламою, плакатом, дизайном шрифтів, стилізаціями в образотворчому мистецтві, виявленням етнокультурних традицій у декоративному мистецтві, ансамблями художньо-оформлювальної роботи, включно з інтролігацією (робота по шкірі), композицією сучасного українського костюму і прикрас.

Постановка проблеми. Творчість Г. Задніпряного добре відома інтелігенції Києва та всієї України за оформленням низки книжкових видань. Зокрема, за ансамблем дизайну книги А. Кроніна «Замок Броуді» 1988 р. (видавництво «Либідь»), оформлення «Історії та теорії світової культури» 1994 р. (видавництво «Либідь»), «Дискурсу модернізму в українській літературі» С. Павличко 1996 р. (видавництво «Либідь»), що стало певною мірою візитівкою його творчості. Проте в цілому ці напрацювання не ідентифікуються з почерком саме цього майстра, оскільки його ім'я досі є маловідомим для широкого кола дослідників, адже про його творчість до сьогодні практично не було написано окремих праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спеціальних друкованих наукових публікацій про художника образотворчого та декоративного мистецтва, знаного книжкового ілюстратора, старшого викладача кафедри образотворчого мистецтва Геннадія Задніпряного досі видано

не було. Кілька сторінок його творчості присвятила доктор мистецтвознавства, професор Ю. Романенкова на сторінках енциклопедії «Contemporary international ex-libris artists», виданої у Португалії в 2016 р. [8, с. 141-144].

Єдина монографічна розвідка, яка стосується його творчого доробку, – це дипломний магістерський проєкт Ярослави Володимирівни Беляєвої «Художньо-естетичні та образні засади творчості українського графіка Геннадія Задніпряного», захищений в Київському університеті імені Бориса Грінченка 2016 р. [2].

Мета статті – визначити віхи життя і творчості Геннадія Задніпряного, з якими співвідносяться його досягнення в галузі образотворчого та декоративного мистецтва II пол. XX – поч. XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Геннадій Задніпряний народився 1942 р. у с. Мар'їно Джанкойського району в Криму в родині українців. Дитинство провів після голоду 1947 р. у с. Іванівка Богуславського району на Київщині – на батьківщині батька. Дядько майбутнього художника і дизайнера О. Турянський був найкращим ковалем цього району, займався куттям ножів, лемехів, сапок, різноманітної техніки, і прищепив юнакові зацікавленість до різних видів обробки металу, декоративно-прикладного мистецтва і дизайну.

Материні родичі були вихідцями з маєтку на Кіровоградщині, колись володіли квартирами у Москві та Ленінграді, мали аристократичні дворянські корені з Давидових, і також опосередковано прищеплювали Геннадію любов до високохудожніх творів образотворчого та декоративного мистецтва [3].

Батько-вчитель, Трохим Дмитрович, як викладач був

направлений на роботу до Черкас, куди на початку 1950-х рр. переїхала родина. Після сьомого класу відбирали в спеціалізовані класи. Геннадія Трохимовича відібрали в черкаський Технікум сільського господарства на електротехнічний факультет (спеціалізація «Міські мережі»).

Тут майбутній художник провчився 3 роки, і зрозумів, що розмови про напругу, вати, кіловати – то не його [1]. У той період Геннадій Трохимович самотужки навчався за журналами «Юний художник», «Искусство», де писали провідні художники-теоретики, мистецькій практиці. Захопився імпресіоністичними начерками під час відвідування гуртку при будинку культури черкаського Рафінадного заводу. Там викладав професійний художник театального напрямку О. Кокора, який прищепив культуру графічної лінії та живописної плями [3].

Учні цього гуртку виїжджали автобусом до Золотоніського району, де писали повітряні пейзажі зі світлими, яскравими, прозорими барвами «а-ля прима». За період навчання у цьому гуртку Геннадію Трохимовичу часто зустрічався Василь Симоненко, який мешкав тоді у Черкасах і працював в центрі міста в молодіжній редакції, брав участь у київських зборах шістдесятників.

Після навчання у студії і першої незакінченої освіти (бо вирішив, що «не буде лазить по стовпах і підписувати акти як електрик»), О. Кокора, який сам закінчив Одеське художньо-театральне училище, зорієнтував на вступ до цього навчального закладу. Пройшовши гарно вступні іспити на спеціальність із художньо-оформлювальних робіт, Г. Задніпрний не зміг приступити до навчання, бо почали вимагати довідку про відсутність ревматизму для роботи з сирою глиною та іншими матеріалами. Через означену формальність цей вступ зірвався.

Під час навчання Геннадій Трохимович підготував низку пейзажів, портретів, автопортретів, з якими поїхав до Києва, де вирішив вступати у колишню Школу народних майстрів, в якій готували формувальників, альфрейників, майстрів народного мистецтва.

Тут була локація колишніх художників-бойчуків, поруч мешкав славетний І. Гончар, скульптор і легендарний збирач народного мистецтва. До їдальні Училища народного мистецтва, куди вступив Геннадій Трохимович, регулярно навідувалися студенти кінофакультету Театрального інституту імені І. Карпенка-Карого: В. Бесараб, Б. Брондуков, І. Миколайчук, Р. Недашківська. То ж, тут під час навчання була весела, дружня атмосфера творчої молоді.

Роки навчання в Училищі прикладного мистецтва за спеціальністю «Художня обробка металу» в Києво-Печерській лаврі на початку 1960-х рр. запам'яталися роботою у майстернях підвалу приміщень (ткацьке відділення з жакардовими верстатами, кузнею, гіпсомодельною майстернею, скульптурною майстернею, майстернею різьблення по дереву, майстернею розпису, в якій працювали П. Глущенко, М. Тимченко та інші корифеї народного і декоративного мистецтва).

Атмосфера лаври надихала на творчість, збагачену розумінням всіх видів декоративного мистецтва — петриківського розпису, художнього текстилю, вишивки, гравіювання, — у його наскрізному розумінні видів і жанрів.

Тут І. Волкотруб і М. Богданович викладали конструювання, Б. Кутєпов й Є. Козлов — метал і кераміку, В. Головка — рисунок, живопис, М. Рапай, В. Швецов, П. Дутчак — скульптуру (декоративну, круглу, академічну). Найбільше подобались настанови М. Рапая, який мав класичний підхід у викладанні скульптури, розвивав

асоціативне мислення, використовуючи непрямі підходи до підказок.

З роки Геннадій Трохимович відслужив у лавах армії, де оформлював газету «Часовий» і від середини 1960-х рр. прийшов викладати «Художнє конструювання» у Художньо-промисловому технікумі. Вчився в двох групах – до війська і після війська. Зі співкурсників йому запам'ятався О. Мачинський, автор багатьох товарних знаків.

Після кількох років праці в технікумі з'явилася можливість підвищити кваліфікацію у Львівському поліграфічному інституті імені Івана Федорова за спеціальністю «Художник з оформлення та ілюстрування книги» (1970-1976 рр.) на заочному відділенні. Рік Геннадій Трохимович провчився у Львові та переїхав до Києва, де було відкрито філію цього інституту з вечірнім факультетом.

З-поміж його викладачів у Києві був Б. Валуєнко, легендарний фахівець книги; архітектор, автор будівлі з тарілкою в Києві, автор першого київського гербу з каштаном і теоретик в галузі кольору та музики, майстер-скрипаль Ф. Юр'єв; мистецтвознавець Д. Горбачов, який викладав історію мистецтва, відомий теоретик українського авангарду. З відомих викладачів цього закладу знаний ілюстратор Ю. Шейніс вів рисунок і гравюру, В. Смородський – живопис і рисунок.

Однокурсником тут у Геннадія Задніпряного був художник-графік В. Глазунов, який разом із Б. Валуєнком працював художнім редактором у видавництві «Техніка» [4; 5]. З відомих однокласників також запам'ятався плакатист Ю. Новіков, дизайнер плакатів і інтер'єрів С. Школьник (нині працює в галузі інтер'єру в США, м. Нью-Йорк), автор книжки про шрифти М. Куленко.

Навчання в Українському поліграфічному інституті

дозволило опанувати поєднання знань із різноманітних технік для відтворення у поліграфічний спосіб й унікальної творчої роботи. У подальшому це знадобилося у практичній праці з офсетом, фотонабором, коли доводилося швидко виконувати портрети В. Щербицького тощо.

Викладачем зі шрифтів та історії книги, редагування книги в інституті був Б. Валуєнко, який писав дисертацію з оформлення української книги. Під його керівництвом студенти вивчали шрифти Г. Нарбута, В. Кричевського, М. Жука, В. Лазурського й інші (філія знаходилася на вул. Володимирській, навпроти Десятинної церкви) [6; 7].

Вивчали рукописну книгу, інкунабули, стародруки, уставне, напівуставне письмо, в'язь, готичні шрифти, візантійські, церковнослов'янський, грецький шрифти, глаголицю, всі кириличні та латинські різновиди шрифтів, мистецтво виготовлення шкіряних обкладинок та окладів (інтролігацію), орнаментику буквиць, старообрядницьку книгу, різні види гарнітури, шовкографічну техніку (сіткодрук).

Велику частину свого творчого шляху Г. Задніпрний присвятив оформленню літератури провідних вітчизняних видавництв («Радянський письменник», що далі став «Український письменник», «Здоров'я», «Музична Україна», «Політвидав», «Вища школа» – тепер «Либідь», «Борисфен», «Реклама» – далі мав назву «Час» при «Книжковій палаті» у 1980-х-1990-х рр.). У деяких із них працював за сумісництвом, виконував лише окремі проекти, а в інших посідав обов'язки художнього редактора.

Геннадій Трохимович писав дисертацію в Інституті психології з 2003 до 2008 р. як науковий кореспондент (заочна форма аспірантури), науковий керівник – М. Чепа (психологія). Тема дослідження була пов'язана з переходом

від звукової до графічної писемності [3].

Більш за все Геннадія Трохимовича у світовій мистецькій спадщині цікавили імпресіоністи та постімпресіоністи в образотворчому мистецтві (вся «Барбізонська школа», ван Гог), з української графічної спадщини – І. Їжакевич, Ф. Кричевський, з живописної – Т. Яблонська, С. Шишко, з декоративного мистецтва художник надихався карбувальниками грузинської школи, зокрема творчістю Коби Гурулі.

З 1995 р., після створення за ініціативою С. Болтівця окремого сектора образотворчого мистецтва при кафедрі психології, Геннадій Трохимович почав викладати в Київському міжрегіональному інституті удосконалення вчителів, де зробив емблему закладу. Тоді він працював із художниками – графіком С. Бриком, живописцем В. Шпортком – склад першої творчої команди при кафедрі психології (нині – Київський університет імені Бориса Грінченка) [1].

Загалом Геннадій Трохимович розвивав у своїй творчості тему біжутерії і прикрас у декоративному мистецтві (1980-х рр.), яку досліджував, коли возив студентів Художньо-промислового технікуму (нині – Київська академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука) по Прибалтиці, вивчав скандинавський стиль на прикладі виробів із поєднанням міді, бурштину, різьбленого дерева. Тоді він створював проєкти в авторській манері.

Пізніше, зважаючи на те, що його мати гарно вишивала, а вся Богуславщина славилася художнім ткацтвом, в якому художник гарно розбирався, у Київському університеті імені Бориса Грінченка у 2010-х рр. Г. Задніпр'яний займався композицією українського

сучасного костюму різних етнокультурних регіонів України (модуль «Наша мода»), для якого студенти виготовляли під його керівництвом ескізи авторських прикрас у рамках загальної програми з композиції.

У цьому сенсі можна відзначити, що такі пошуки в декоративному мистецтві були близькі колишнім експериментам в галузі етнокультурної практики М. Жука та В. Заузе I третини ХХ ст. в Одеському художньому інституті, які пізніше на межі 1990-х – 2000-х рр. відроджували С. Шевельов та О. Жернова в Одеському художньому училищі ім. М. Грекова.

У навчальній програмі художник пробував також впроваджувати поняття стилізації на прикладі відомих представників сучасного образотворчого мистецтва. Скажімо, порівнюючи творчий почерк М. Стратілата (графічна манера з штриховою «симфонією» та з чіткою академічною побудовою і динамікою) і В. Лопати, автора графічного рішення гривні (живописна манера, площинно-декоративний стрій), завдяки чому вчив студентів живості й акуратності до пропорцій, виваженого емоційного вирішення тощо.

Під час роботи зі студентами в Київському університеті імені Бориса Грінченка Г. Задніпрний використовує таке обладнання й інструменти: офортний станок, штихелі, різці, стамески для різьби лінолеуму, гладилки, рулетки для меццо-тинто, шабери, офортні голки для сухої голки та травленого штриха, для акватинти – каніфоль та плитку.

Геннадій Трохимович підготував плеяду художників-графіків, живописців, викладачів. Зокрема, Г. Кузьменко, О. Овчаренко, В. Жирова, А. Гуньку, Д. Мостовщикову, М. Ладоненко (Левадну), Ю. Шеменьову, О. Дєточку, Я. Білика

Висновки. Отже, творчість Г. Задніпряного становить окрему сторінку вітчизняного образотворчого й декоративного мистецтва II пол. XX – поч. XXI ст. Напрацювання майстра є значущими у галузі виготовлення прикрас у межах робочої програми з композиції на базі Київського університету імені Бориса Грінченка. Також майстер відомий своїми станковими творами графіки, естампами, екслібрисами, ансамблями обкладинок та ілюстрацій до низки вітчизняних видань знаних провідних видавництв (насамперед, розробками оформлення дизайну книги для видавництва «Либідь»), марками, дизайном конвертів для «Укрпошти». Художник підготував низку відомих київських фахівців в галузі образотворчого мистецтва, більша частина з яких навчалася в аспірантурі й деякі мають дипломи кандидатів наук (Г. Кузьменко, Ю. Шеменьова).

Список використаної літератури:

1. Архів Генадія Задніпряного. Частково депонований. 2022.
2. Беляєва Я. Художньо-естетичні та образні засади творчості українського графіка Геннадія Задніпряного, дипломний проєкт магістра. Київський університет імені Бориса Грінченка. 2016. 56 с.
3. Валуєнко Б. Архітектура книги. Київ: Мистецтво, 1976. 216 с.
4. Валуєнко Б. Композиція видання: Мистецтво зовнішнього оформлення книги. Київ: НМК ВО, 1992. 98 с.
5. Валуєнко Б. Специфіка оформлення книжкових оправ. Київ: Час, 1990. 48 с.
6. Валуєнко Б. Шрифт у художньому оформленні сучасних книжкових видань в Україні. Друкарство. 1994.

№1. Сс. 16-19.

7. Інтерв'ю О. Шкільної та О. Опанасюка з Геннадієм Задніпрямим. Київ, 04.09.2022 р.

8. Романенкова Ю. Українська графіка на сторінках португальського видання. Contemporary international ex-libris artists. Portugal, 2016. Сс. 1410-144.

Olga V. SHKOLNA,
DSc in Arts, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: dushaorchidei@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-7245-6010

Olexandr P. OPANASIUK,
DSc in Arts, Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: o.opanasiuk@kubg.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2685-9468

Natalia A. PROKHOROVA,
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: natalyprokhorova@i.ua,
ORCID: 0000-0001-5983-4809

DECORATIVE AND FINE ARTS IN THE CREATIVITY OF HENNADY ZADNIPRYANY

Abstract. The article examines the appeal to decorative and fine arts of the artist Hennady Zадnipyany, a senior lecturer

at the Fine Arts Department of the Borys Grinchenko Kyiv University. He is known for designing books for the leading publishing houses of Ukraine (“Soviet Writer”, later became “Ukrainian Writer”, “Health”, “Musical Ukraine”, “Polityvydav”, “Higher School” – now “Lybid”, “Borysfen”, “Advertising” – then it was called “Time” at the “Book Chamber” in the 1980s – 1990s) and as the author of a number of stylization projects in the field of decorative arts, in particular, costume and jewelry made of metal, beads, amber, xylography.

The well-known graphic artist H. Zadnipryany is known for his work in the field of advertising, posters, and the design of a number of book publications. In particular, among the latter, it is worth mentioning A. Cronin's “Brodie's Castle” in 1988, “The Category of Time in Musical Culture” in 1990, “History and Theory of World Culture” in 1994, “The Art of Greekness” in 1994, “Ukrainian Folk Embroidery” in 1995, “Discourse of Modernism in Ukrainian Literature” by S. Pavlychko in 1996 and 1999, “Veselochka” in 2006.

In addition, he executed a number of ex-libris, including DSc in Psychology S. Boltivets, sculptor N. Kovtun, hot enamel artist V. Borodai, calligrapher Z. Stashuk, and decoration of a number of envelopes produced in huge editions by “Ukrposhta”. For example, to the 135th birthday of B. Grinchenko (1998), the Crimean Tatar poet and historian Amdi Giraybai (2001), the Ustiluz Museum of I. Stravinsky (2003), Platon Maiboroda (2018), Oleksandr Borodai (2015) and others.

The work of the master is significant in the field of jewelry making within the framework of the composition work program on the basis of the Borys Grinchenko Kyiv University. The master is also known for his easel works of hand-drawn graphics, prints, bookplates, ensembles of covers and illustrations for a number of domestic editions of well-known leading

publishing houses (first of all, the development of book design for the publishing house “Lybid”), stamps, design of envelopes for “Ukrposhta”.

Key words: fine arts, decorative arts, book design, Ukraine, late 20th – early 21st centuries, Hennady Zadniproany.

References:

1. Arkhiv Hennady Zadniproany. (2022) Partially deposited [in Ukrainian].
2. Beliaieva, Y. (2016). Khudozhno-estetychni ta obrazni zasady tvorchoosti ukrainskoho hrafika Hennadiia Zadniproany [Artistic-aesthetic and figurative principles of creativity of the Ukrainian graphic artist Hennady Zadniproany]. Master's diploma project. Kyivskyi universytet imeni Borysa Grinchenka [in Ukrainian].
4. Valuienko, B. (1976). Arkhitektura knyhy [Architecture of the book]. Kyiv: Mystetstvo [in Ukrainian].
5. Valuienko, B. (1992). Kompozytsiia vydannia: Mystetstvo zovnishnoho oformlennia knyhy [Publication composition: The art of external book design]. Kyiv: NMK VO. [in Ukrainian].
6. Valuienko, B. (1990). Spetsyfika oformlennia knyzhkovykh oprav. [Specifics of design of book frames]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Valuienko, B. (1994). Shryft v khudozhnomu oformlenni suchasnykh knyzhkovykh vydan v Ukraini [Font in the artistic design of modern book publications in Ukraine]. Drukarstvo. 1, 16-19 [in Ukrainian].
8. Interviu O. Shkolnoi ta O. Opanasiuka z H. Zadniproany [Interview of O. Shkolna and O. Opanasyuk with H. Zadniproany]. Kyiv, 04.09.2022 [in Ukrainian].
9. Romanenkova, Yu. (2016). Ukrainska hrafika na storinkakh portuhalskoho vydannia “Contemporary international ex-libris artist”. [Ukrainian graphic arts on the pages of the Portuguese edition

“Contemporary international ex-libris artists”], 141-144 [in English].